

ХЕРСОНЕС ТАВРІЙСЬКИЙ ЯК ОБ'ЄКТ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ: ЗБЕРЕЖЕННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ ТА ОКУПАЦІЇ

Семенцова Я. О.

аналітикиня

ГО «Регіональний центр прав людини»

студентка III курсу історичного факультету

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

В умовах триваючої окупації Кримського півострова та повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, важливо розглядати Крим не лише територією з унікальною історією та культурою, що має виняткове значення для України, а й місцем, де культура стає зброєю проти нас і нашої держави. Важливо усвідомлювати, що культурна спадщина є не нейтральним об'єктом, що «поза політикою», вона – є складовою національної ідентичності, історичної пам'яті та державного суверенітету.

Найбільш відомі пам'ятки світового значення Криму включені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, в якому перебуває місто Херсонес Таврійський та його хора. 20 вересня 2013 р. Херсонес Таврійський офіційно отримав сертифікат Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Такий статус стародавньому місту було присвоєно 23 червня 2013 р. під час 37-ї сесії Комітету ЮНЕСКО в Камбоджі [4]. Херсонес, заснований дорійцями, зберіг сліди епохи грецької колонізації, Римської та Візантійської імперій.

Поліс і хора Херсонеса Таврійського є видатним прикладом античного архітектурно-технічного ансамблю, що складається з міського центру та його сільськогосподарської округи. Цей комплекс сформувався внаслідок активної економічної та торговельної діяльності грецьких колоністів у IV–III ст. до н. е. і функціонував безперервно протягом майже двох тисячоліть. Херсонес розташований у південно-західній частині Криму, біля Карантинної бухти в межах сучасного міста Севастополя, та є складовими Національного заповідника «Херсонес Таврійський». Поліс і хора були спроектовані і побудовані відповідно до єдиного чітко дотриманого плану, що відповідає концепції міського планування Гіпподама Мілетського.

Херсонес Таврійський є одним із найбільш досліджених античних центрів Північного Причорномор'я, що зумовило формування значної історіографічної традиції його вивчення. Проте після 2014 року дослідження Криму в українському та міжнародному науковому полі суттєво ускладнилося через відсутність доступу до території,

археологічних пам'яток і музейних фондів. Це призвело до того, що класичні польові дослідження були фактично зупинені, а основний акцент змістився на дистанційний моніторинг та аналіз відкритих джерел.

Після націоналізації окупаційний уряд Криму вирішив об'єднати всі музеї Севастополя в одну установу, що позбавило заповідник права вести будь-яку діяльність і поставило під загрозу збереження колекцій. У фондах заповідника налічується більше 200 тисяч предметів побуту, культурного й релігійного призначення, знайдених під час розкопок в околицях Севастополя. Це одна з найбагатших археологічних колекцій Європи. У серпні 2015 р. президент Росії Володимир Путін доручив внести пам'ятники й території Національного заповідника «Херсонес Таврійський» в окупованому Криму до Єдиного державного реєстру об'єктів культурної спадщини народів Росії. Указом президента РФ від 7 грудня 2015 р. «Херсонес Таврійський» прийнятий у федеральне відання [3], а також включений до реєстру об'єктів культурної спадщини народів РФ. За час окупації Росія перетворила об'єкт ЮНЕСКО, що має універсальну культурну цінність для всього людства, на інструмент пропаганди. Це проявляється у забудові території пам'ятки псевдоісторичними спорудами, що призвело до знищення культурного шару, створенні так званого «Нового Херсонеса», проведенні ідеологічно спрямованих заходів, а також привласненні та вивезенні унікальних артефактів.

«Новий Херсонес» – це будівлі та споруди загальною площею 140 000 кв. м, розташовані на 22,4 га території. Територія комплексу включає музеї Християнства, Криму і Новоросії, Античності та Візантії, археологічний парк, інші будівлі, а також готельні та ресторанні комплекси. В російських джерелах зазначається, що цей проєкт має велике значення для майбутнього Росії[2]. Ми прослідковуємо ідеологічну направленість парку, замість фокусу на античній спадщині, комплекс просуває наратив про Крим, називаючи його «сакральним місцем, колицкою російського православ'я», а музей Криму і Новоросії, що був побудований, має на меті легалізацію окупації через підміну історичних фактів і створення міфу про причетність Росії до окупованої території. Таким чином, історична пам'ятка стала задіяна не лише в політиці, а й у війні. Ідеологія РФ базується на запереченні української ідентичності та історії[1].

Важливість дослідження зумовлена сучасними геополітичними процесами, пов'язаними з тимчасовою окупацією території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, що супроводжується системними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права та національного законодавства України у сфері охорони культурної спадщини, зокрема привласнення та експлуатація культурних об'єктів з метою формування викривлених історичних наративів. Значну увагу привертає ситуація навколо об'єкта Всесвітньої

спадщини ЮНЕСКО «Стародавній Херсонес Таврійський та його хора», який зазнає змін, що можуть призвести до втрати його автентичності та історичної цінності.

Для світової науки це означає формування нового міждисциплінарного дослідницького поля, що поєднує археологію, дослідження культурної спадщини та міжнародне право в контексті збройного конфлікту. Кейс Херсонесу Таврійського є унікальним прикладом об'єкта культурної спадщини, що перебуває під окупацією та водночас має статус пам'ятки світового значення. Його стан є показовим для розуміння того, як змінюються режими управління, інтерпретації та використання культурної спадщини в умовах політичного контролю з боку держави-окупанта. Крім того, аналіз ситуації з Херсонесом має значення для розробки міжнародних підходів до захисту культурної спадщини на окупованих територіях, оскільки чинні правові механізми виявляються недостатньо ефективними в умовах тривалої окупації. Вивчення цього кейсу сприяє не лише документуванню порушень, а й формуванню нової теоретичної рамки для розуміння культурної спадщини як об'єкта, що може бути інструменталізований у сучасних війнах.

Особливої уваги набуває роль культурної спадщини як елементу інформаційної війни, де історичні об'єкти стають засобом політичного впливу та формування суспільної думки. У цьому контексті Херсонес Таврійський виступає показовим прикладом трансформації культурного об'єкта в інструмент пропаганди. У цьому контексті культурна політика Російської Федерації спрямована на переінтерпретацію культурної спадщини як складової російської ідентичності, що дозволяє інтегрувати окуповані території у власний символічний простір. Водночас відбувається конструювання подвійного наративу: з одного боку – для населення окупованих територій, де поступово витісняється український культурний контекст, з іншого – для російського суспільства, в якому формується уявлення про історичну «природність» такого контролю. У межах цього наративу утверджується ідея винятковості та домінантної ролі російської культури, що подається як першоджерело ширших цивілізаційних процесів. У результаті цього відбувається трансформація сприйняття простору: окуповані території починають інтерпретуватися як частина «власного» культурного середовища, тоді як місцеве населення поступово втрачає зв'язок із українською культурною та історичною традицією.

Темі Херсонесу Таврійського досі приділяється недостатньо уваги з боку міжнародних інституцій та органів державної влади України. Водночас науковці та громадськість здійснюють значну роботу з документування дій РФ щодо Херсонесу, і саме вони є рушійною силою у просуванні цього питання на міжнародний та національний порядок денний. Здійснюється системна робота з моніторингу та захисту об'єкта, підтримуючи міжнародні механізми охорони культурної

спадщини та намагаючись забезпечити його збереження як частини національного та світового культурного надбання. Ситуація підкреслює важливість збереження культурної спадщини як інструменту історичної пам'яті та культурної ідентичності у сучасних збройних конфліктах.

Література:

1. ГО «Регіональний центр прав людини». Культурна спецоперація, або як Росія використовує свою культуру у війні проти України. 2022. URL: <https://rchr.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/kulturna-spetsoperatsiia-.pdf> (дата звернення: 08.04.2026).
2. Новый Херсонес. URL: <https://херсонес.рф/page60677327html> (дата звернення: 11.04.2026).
3. Указ Президента Российской Федерации від 07.12.2015 № 596 «Об отнесении федерального государственного бюджетного учреждения культуры "Государственный историко-археологический музей-заповедник "Херсонес Таврический" к особо ценным объектам культурного наследия народов Российской Федерации». URL: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/40262> (дата звернення: 08.04.2026).
4. World Heritage List. Nomination 1411 (inscribed). Ancient City of Tauric Chersonese and its Chora. 2013. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/1411/documents> (дата звернення: 10.04.2026).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-630-3-7>

КРЕАТИВНІ РЕСУРСИ ВОЛИНІ В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Шостак В. М.

кандидат історичних наук,

доцент кафедри культурології

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Сучасна парадигма регіонального розвитку передбачає перехід від ресурсного типу економіки до креативного. Питання актуалізації креативних ресурсів є стратегічно важливим для інтеграції Волині і Луцька в євро-пейський культурний простір.

Історико-архітектурний фундамент Волині – це "базовий капітал", який найчастіше згадується як ресурс для розвитку туризму та креативних індустрій. Найбільша концентрація цього капіталу спостерігається в місті Луцьку. Луцький замок (Замок Любарта) – головний